

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ГІРСЬКОМУ РЕГІОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На основі аналізу структури земельних угідь та видів економічної діяльності встановлено переважачі типи та форми землекористування в Сколівському районі і в межах його населених пунктів. Вказано напрямки вдосконалення системи землекористування.

Ключові слова: *типи і форми землекористування, збалансоване землекористування, земельні ресурси, населені пункти.*

Постановка проблеми. Земельні ресурси є домінуючими у структурі природно-ресурсного потенціалу всіх регіонів та обумовлюють вибір типу та форми землекористування всіх інших видів природних ресурсів, тому проблема раціонального землекористування є вкрай актуальною. Раціональним вважається таке використання земель, за якого поряд із виробництвом економічно доцільної кількості продукції зберігається екологічна рівновага всіх природних чинників. Особливо важливим є запровадження раціонального землекористування в гірських районах, які помітно вирізняються природними, історичними, етнокультурними, соціально-економічними чинниками, які обумовлюють специфіку використання земельного фонду. Найбільш типовим гірським районом в Львівській області є Сколівський, який повністю розташований в межах Українських Карпат, а його територія приурочена до Сколівських Бескид та Стрийсько-Сянської верховини, що обумовлює переважання значних абсолютних висот, високі показники розчленованості та залісненості. В межах району сконцентровані різноманітні природні ресурси (лісові, земельні, водні, рекреаційні), проте однобічність їхнього використання в радянський період спричинили однозначне переважання лісгосподарського типу використання земельного фонду, що визначило специфіку розвитку економіки, структуру зайнятості населення та призвело до помітного погіршення екологічної ситуації.

Система землекористування не є статичною, оскільки вона повністю залежить від цілого ряду чинників, зміна співвідношення яких зумовлює зміни типів і форм використання земельного фонду. Реформування економіки та аграрного сектору, зміна пріоритетів у ставленні до навколишнього природного середовища зумовлюють необхідність подолання однобічного вибору типу та форми землекористування, природних ресурсів та розробки такої системи землекористування, яка б дозволила поряд із досягненням позитивних економічних показників, покращенням рівня життя населення, помітно покращити екологічну ситуацію. На сьогоднішньому етапі розвитку суспільство все більше зацікавлено в тому, щоб висока продуктивність освоєння та використання землі поєднувалась із максимальним збереженням і примноженням її корисних властивостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Налагодження ефективного, раціонального земле-

користування вкрай актуальна проблема, оскільки земельні ресурси є основою будь-якого виду господарської діяльності. Особливо важливе значення земельних ресурсів у сільському та лісовому господарстві, що є домінуючими в господарському комплексі Сколівського району. Своєрідність географічного розташування, унікальність рослинного та тваринного світу, функціонування на значній частині району національного природного парку «Сколівські Бескиди», етнокультурні особливості викликають значну увагу з боку науковців. У науковій літературі значна кількість публікацій присвячена питанням демографії та соціального розвитку [5,6], особливостям рекреаційного потенціалу [3], деградації наземних екосистем [1,2,7], проте питанням землекористування приділяється менша увага [4].

Формулювання цілей статті. Метою публікації є встановлення домінуючих типів землекористування в гірському адміністративному районі та розробка напрямків вдосконалення системи землекористування.

Виклад основного матеріалу. Площа земельного фонду Сколівського району станом на 1.01.2009 р. становить 147091,1 га, а в його структурі переважну частину (71,3%) займають ліси та інші лісовкриті площі, сільськогосподарські землі розташовані тільки на 25,3 % території (рис. 1). Найбільші частки лісових земель (більше 80 %) характерні для Сколівських Бескид (Гребенівська, Козівська, Тухлянська, Коростівська, Підгородецька сільради), що обумовлено інтенсивною розчленованістю, значними перепадами висот. Основні масиви сільськогосподарських земель району приурочені до Стрийсько-Сянської верховини, яка характеризується більш виположеним рельєфом (Верхнячківська, Жупанівська сільради) та терасовані долини р. Стрий нижче впадання р. Опір (Нижньосиньовидненська, Верхньосиньовидненська сільради), де їхня частка в структурі земельного фонду становить 40-53 %.

Забудовані землі у структурі земельного фонду району займають тільки 2 %, що обумовлено складною орографією та, відповідно, найменшою кількістю населених пунктів – 56 (1 місто, 2 селища, 53 села). Населенні пункти лінійної форми розташовані вздовж річкових долин і характеризуються незначною людністю (у 24 селах кількість населення не перевищує 500 осіб). Структура

земельного фонду населених пунктів кардинально відрізняється від районних показників, оскільки в їхніх межах основну частку (77,3 %) становлять сільськогосподарські землі, в той час як ліси та інші лісовкриті площі займають всього 4,3 % (рис. 1). Такі особливості розподілу земельного фонду обумовлені специфікацією господарського освоєння території, оскільки населені пункти в гірських районах Українських Карпат облаштувалися в

найбільш придатних місцях, а їхні межі в подальшому розширювались за рахунок вирубування лісів і переведення цих територій у сільськогосподарські угіддя та під забудову. Забудовані землі в населених пунктах району займають 14,5% території. Найвищі частки забудованих земель (40,0) характерні для м. Сколе, а у селах району цей показник становить 12,8 %.

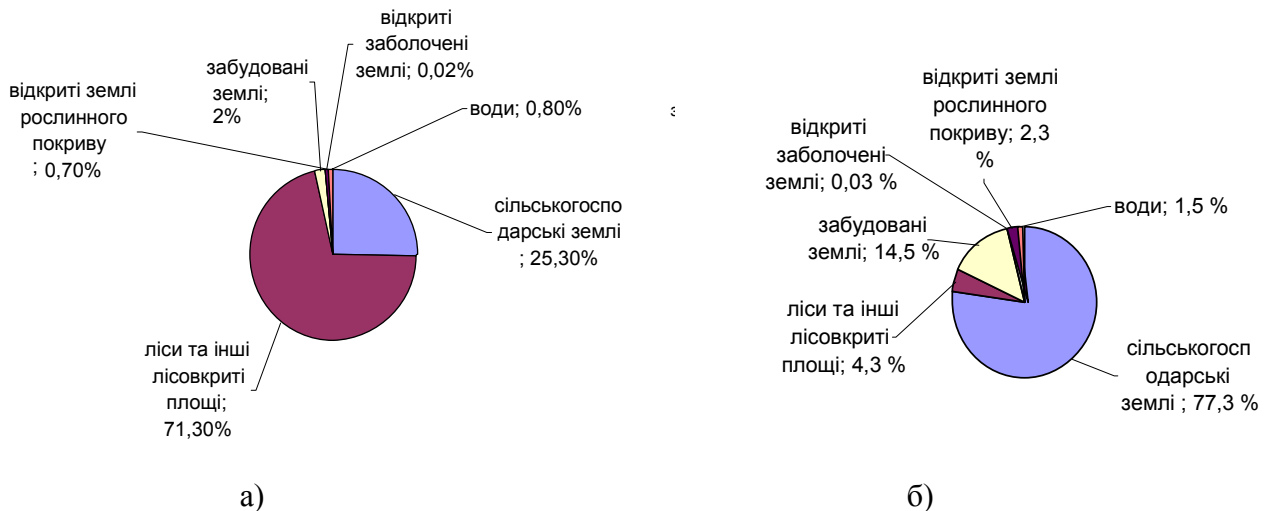

Рис.1. Структура земельного фонду Сколівського району (а) та в межах населених пунктів (б) станом на 1.01.09 р.

Приведені показники розподілу земельного фонду свідчать, що переважаючим типом землекористування в Сколівському районі є лісогосподарське, а в межах населених пунктів, особливо в селах і селищах, домінує сільськогосподарське.

Лісогосподарське землекористування – це тип використання земельних ділянок, що вкриті лісовою рослинністю та не вкриті лісовою рослинністю, лісогосподарськими підприємствами, громадянами в порядку загального і спеціального користування з метою забезпечення екологічних, еконо-

мічних, соціальних потреб в лісових ресурсах (деревних, технічних, лікарських і корисних властивостях лісів). Домінування цього типу землекористування обумовлено значними лісовими ресурсами, оскільки територія району розташована в Східно-Карпатській підпровінції Центрально-європейської провінції Європейської зони широколистяних лісів і характеризується сприятливими кліматичними, орографічними умовами для їх росту.

Таблиця 1

Структура лісового покриття Сколівського району [2].

Лісові угруповання	Площа, %							
	Загалом	За віком, років				Із повнотою		
		<20	20-40	40-80	>80	<0,4	0,4-0,7	0,7-1,0
Чисті смерекові	32,0	5,8	14,4	60,5	19,3	7,5	41,0	51,5
Мішані смерекові	29,1	21,9	19,5	33,3	25,3	3,3	27,5	69,2
Чисті букові	7,7	0	2,8	44,2	53,0	5,0	38,7	56,3
Мішані букові	19,7	3,2	9,9	45,6	41,3	3,1	38,8	58,1
Чисті ялицеві	0,2	6,3	6,3	13,3	74,1	9,0	42,7	48,3
Мішані ялицеві	5,4	28,2	15,2	21,2	35,4	5,1	30,0	64,9
Інші ліси	5,9	11,8	69,4	17,5	1,3	13,2	52,2	36,5
Разом	95,4	10,6	16,6	41,6	26,6	5,2	34,9	55,4
тис.га / %	100	11,1	17,4	43,6	27,9	5,4	36,5	58,1

Первинний покрив району складався з бука лісового (48,3 %) і смереки європейської (10,4 %) з великою часткою їхнього взаємного проникнення (39,6 %). У результаті лісоексплуатації корінні лісові угруповання були змінені на похідні, площа первинних лісів у Сколівському районі зменшилась з 146 060 до 22 273 га. Докорінні зміни відбулися у

співвідношенні субформацій: площа мішаних букових лісів зменшилась у 9,2 рази, буково-дубові та ялівцево-смереко-букові взагалі зникли у складі лісового покриття. Натомість у складі лісового покриття з'явилися чисті смеречники (32,0 %), мішані смерекові деревостани (29,1 %), що є невластивими корінному покриттю. Значну частку у

складі земель держлісфонду займають мало-продуктивні вторинні ліси, чагарники і знеліснені території (10,2 %) [2]. У віковому складі лісів району переважну частку (43,6) займають лісові угруповання 40-80 років, із повнотою більше 0,7 (58,1 %).

Основним лісокористувачем у Сколівському районі є Державний комітет лісового господарства, який має у користуванні 67% від загальної площі лісів, в тому числі на площі 24,4 тис. га розташований національний природний парк «Сколівські Бескиди» (20,9 % від всіх лісів району). Міністерство оборони України має у користуванні 12 % та 21 % лісів району перебуває у комунальній власності. Щорічний обсяг усіх рубок коливається в межах 250 тис. м³, що становить 65 % річного приросту. Лісопереробні підприємства (лісгоспи та 107 приватних підприємств) в межах району щорічно переробляють 50 тис. м³ деревини, а частка реалізованої продукції підприємствами лісового господарства становить 30 % від загального обсягу реалізованої продукції в районі.

Подана характеристика лісового господарства свідчить, що домінуючою формою лісо господарського землекористування в районі є експлуатаційна, оскільки експлуатаційні ліси становлять близько 60 % та природозаповідна (20,9 % заповідних лісів). Натомість існування цілої низки екологічних проблем в районі (паводки, зсуви, ерозія, висихання лісів) вимагають збільшення частки водоохоронної, ґрунтозахисної, рекреаційної форм лісогосподарського землекористування за рахунок зменшення експлуатаційної та проведення заліснення.

Сільськогосподарське землекористування – це тип використання земельних ділянок для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури. Сільськогосподарсь-

кий тип землекористування в Україні забезпечує виробництво 95 % обсягу продовольчого фонду та понад 2/3 фонду товарів споживання. Сколівський район характеризується несприятливими умовами для розвитку сільськогосподарського землекористування:

- незначною часткою сільськогосподарських земель у структурі земельного фонду (25,3);
- коротким вегетаційним періодом, що скорочує спектр сільськогосподарських культур придатних до вирощування;
- низьким показником природної та ефективної родючості бурих лісових ґрунтів, що є домінуючими;
- значною розчленованістю території;
- несприятливими кліматичними показниками (середня t⁰ повітря – 5,6⁰С, кількість опадів – близько 900 мм, весняні та осінні заморозки).

У структурі сільськогосподарських земель району переважають сільськогосподарські угіддя – 98,4% (рис. 2). В результаті реформування аграрного сектору 70 % сільськогосподарських земель району передано у власність і користування громадян, а 23,4% переведено у землі запасу. У власності і користуванні сільськогосподарських підприємств району перебуває близько 0,2 % від площі сільськогосподарських земель (57,3 га).

У структурі сільськогосподарських угідь району домінують кормові угіддя (сіножаті – 36,7, пасовища – 27,5 %), а на частку ріллі припадає 35,3%. Кардинально протилежною є структура сільськогосподарських угідь в межах населених пунктів району, оскільки переважає рілля (80,6 %), а частка кормових угідь становить 18,2. Такий розподіл угідь в населених пунктах району обумовлює високі показники розораності їхнього земельного фонду (62,1), тоді як розораність у Сколівському районі становить всього 8,8 %.

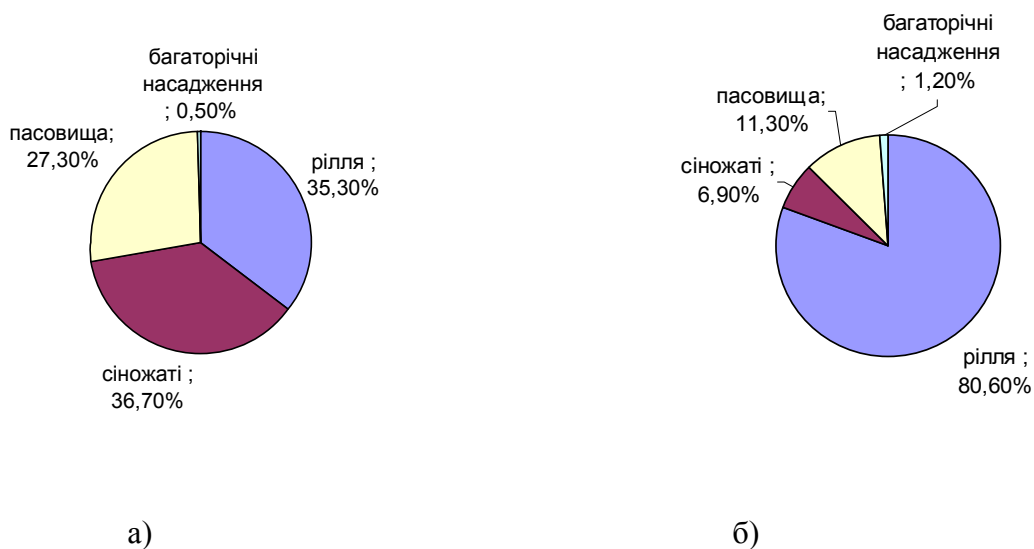

Рис. 2. Структура сільськогосподарських угідь Сколівського району (а) та в межах населених пунктів (б) станом на 1.01.2009 р.

На відміну від земель лісового фонду, які є виключно державною власністю, сільськогосподарські землі за рахунок процесів безоплатної передачі в межах норм відведення передаються громадянам – у приватну власність. Проте переважання лісів та інших лісовкритих площ у структурі земельного фонду району обумовлює досить низьку частку земель (8,5), які є у приватній власності. В межах населених пунктів району у приватній власності перебуває 57,5 % від їхньої загальної площі, що обумовлено значно більшою часткою сільськогосподарських земель. Згідно

земельного законодавства земельні ділянки передаються у приватну власність для цільового використання. Переважну частину земель (43,8 %) громадяни району отримали для сінокошіння та випасання худоби, 22,8% для ведення особистого підсобного господарства та 20,5 % для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. В межах населених пунктів району 78,2 % сільськогосподарських земель громадяни отримали для ведення особистого підсобного господарства та 21,5 % для будівництва, обслуговування житлового будинку і господарських будівель (табл. 2).

Таблиця 2

Напрямки використання сільськогосподарських земель громадянами Сколівського району

Напрямки використання	С/г землі		В т.ч. с/г землі в межах населених пунктів	
	%	га / 1 землевласника	%	га / 1 землевласника
Для фермерського господарства	0,22	4,8	0,1	2,5
Для товарного с/г виробництва	20,54	1,3	-	-
Для особистого підсобного господарства	22,85	0,74	78,23	0,74
Для будівництва і обслуговування житлового будинку	6,69	0,18	21,52	0,18
Для садівництва	0,18	0,06	0,15	0,09
Для городництва	5,7	0,2	-	-
Для сінокошіння і випасання худоби	43,82	-	-	-

Реформування аграрного сектора економіки спричинило ліквідацію сільськогосподарських підприємств в районі, яких станом на 1995 р. налічувалось 12. Невелика кількість фермерських господарств (10), які мають у власності в середньому по 4,8 га сільськогосподарських угідь, не можуть бути серйозними товаровиробниками. На сьогодні вся сільськогосподарська продукція району виробляється в селянських господарствах. У структурі посівних площ району 73,7% займають кормові культури, 21,2 – картопля, а зернові та зернобобові всього 3,8%. Спостерігається стійка тенденція скорочення поголів'я ВРХ, свиней, кіз і овець, що обумовлено як демографічними так і економічними причинами.

Сільськогосподарське землекористування Сколівського району вирізняється рядом негативних особливостей:

- значною роздрібленістю земельного фонду та невеликою площею сільськогосподарських угідь (0,77 га) та ріллі (0,27 га) на одного жителя;
- низькою урожайністю основних сільськогосподарських культур (14,6 ц/га зернових, 98 ц/га – картоплі);
- низькою рентабельністю виробництва сільськогосподарської продукції, що зумовлена, в основному, високими затратами виробництва;
- домінування кормової форми землекористування, при мінімумі зерново-технічної. Перевагами сільськогосподарського землекористування в районі є висока екологічна якість

виращуваної продукції та значний потенціал кормових угідь для розвитку м'ясо-молочного тваринництва. Інтенсивний розвиток закладів рекреації та оздоровлення, крім сприятливих природно-кліматичних і екологічних умов, вимагає значної кількості продуктів харчування, які, в основному, завозяться з-за меж району. Тому рекреаційним установам доцільно створювати підсобні сільськогосподарські підприємства для забезпечення власних потреб у якісній та екологічно чистій продукції. Ще одним із напрямків підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування є консолідація земельних ділянок та створення спільних підприємств. Підвищення ефективності неможливе без дотацій держави на сільськогосподарське виробництво в гірських умовах та покращення соціального рівня життя.

Своєрідність розташування Сколівського району, унікальність природних ландшафтів, рослинного і тваринного світу створили передумови для запровадження природоохоронного землекористування, яке на відміну, від інших ресурсопоживаючих форм, спрямоване лише на збереження та відтворення якості природного середовища. Створення цілісної мережі природоохоронних територій та об'єктів є необхідною умовою раціонального, збалансованого землекористування в межах адміністративних утворень та покращення комфортності життя населення.

Природоохоронне землекористування – це тип

використання земельних ділянок, які зайняті природними територіями, штучно створеними об'єктами, які мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, рекреаційну цінність; ґрунтозахисними, водозахисними об'єктами і спорудами з метою збереження унікальних ландшафтів та недопущення погіршення корисних властивостей інших природних ресурсів. Домінуючою формою природоохоронного землекористування є природозаповідна, що обумовлено створенням на значній частині району національного природного парку «Сколівські Бескиди», 13 пам'яток природи, 10 заповідних урочищ. Природозаповідне землекористування охоплює 20,7 території району, що помітно перевищує загальнодержавні показники.

Найбільші частки природозаповідного землекористування характерні для Підгородецької, Гребенівської, Клименецької сільських рад (більше 50%). Проте високі частки природозаповідного фонду не є репрезентативними для всієї території району. Тому з метою налагодження збалансованого землекористування слід впроваджувати ґрунтозахисні і водозахисні форми, особливо в межах тих сільських рад, де значні площі зайняті сільськогосподарськими землями.

Заселення території району, налагодження промислового використання природних ресурсів, створення транспортної інфраструктури послугувало основою для розвитку селітебного землекористування - типу використання земельних ділянок, що зайняті житловою забудовою, громадськими будівлями і спорудами, основними, підсобними і допоміжними будівлями промислових, гірничобувних, транспортних підприємств, їхніми під'їзними шляхами, інженерними мережами з метою найбільш повного задоволення потреб населення в належних умовах проживання та здійснення різноманітних видів господарської діяльності.

Аналіз сучасного господарського комплексу району свідчить, що домінуючою формою селітебного землекористування є транспортна, оскільки 28,5 % від загальної площі забудованих земель зайняті землями транспорту і зв'язку. Висока частка транспортного землекористування обумовлена проходженням через територію району

автомобільних, залізничних доріг, що з'єднують Львівську область із Закарпаттям, трубопроводів і ліній електропередач, які транспортують електроенергію за межі держави. Громадська форма селітебного землекористування складає 26,8 % від площі забудованих земель, які зайняті під кемпінгами і будинками відпочинку, вулицями, площами, кладовищами. Житлова форма селітебного землекористування охоплює тільки 14 % забудованої території району та зайнята одно- та двоповерховою забудовою у всіх населених пунктах. Незначні площі (5,7 га) житлової забудови з трьома і більше поверхами характерні для м. Сколе. Значні передумови для розвитку має історико-культурна форма селітебного землекористування, якщо до існуючих ділянок історико-культурного призначення включити 33 архітектурні пам'ятки дерев'яних церков XIX ст., археологічне городище Київської Русі X – XII ст. поблизу с.Межироди, поселення V – III ст. до н. е. поблизу с.Крушельниця, археологічне поселення епохи неоліту біля с.Підгородці, урочище «Святослав» (могила князя Святослава) поблизу с.Гребенів, меморіальний цвинтар Українських Січових Стрільців на г.Маківці, що надасть туристичної привабливості району.

Значні передумови для розвитку в межах Сколівського району має рекреаційний та оздоровчий тип землекористування, але їхній подальший розвиток вимагає державної підтримки та залучення значних інвестицій.

Висновки. Проведений аналіз земельного фонду та господарського комплексу Сколівського району свідчить, що переважаючою формою землекористування є лісогосподарська експлуатаційна, сільськогосподарська кормова та природозаповідна. В межах населених пунктів району домінує сільськогосподарська зерново-технічна та селітебна житлово-транспортна. Існуючі форми землекористування мали за мету максимальну експлуатацію природних ресурсів, тому з метою налагодження збалансованого землекористування в районі слід активізувати лісогосподарську ґрунтозахисну, водозахисну форми та природоохоронний, рекреаційний, оздоровчий тип.

Література:

1. Голубець М. А., Гнатів П. С., Козловський М. П. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / За ред. М. А. Голубця. – Львів: Поллі, 2007. – 288 с.
2. Гнатів П. С. Стан рослинного покриву і втрати екологічного потенціалу наземних екосистем у гірському регіоні Львівщини / П. С. Гнатів, М. М. Гринчак // Лісівництво, 2009. – С. 13-21.
3. Коберніченко Т. Рекреаційний потенціал гірських сіл Львівської області / Т. Коберніченко // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна, вип. 37, 2009. – С. 260-267.
4. Паньків З. П. Землекористування в населених пунктах гірських регіонів Львівської області / З. П. Паньків // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Л. Українки, 2010. – С. 27-32.
5. Паньків Н. М. Населення Українських Карпат / Н. М. Паньків. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 248 с.
6. Паньків Н. М. Сучасний стан розвитку соціальної інфраструктури Карпатського регіону Львівської області / Н. М. Паньків // Наукові записки Вінницького педуніверситету ім. М. Коцюбинського, серія «Географія», вип. 16, 2009. – С. 190-198.
7. Шарпа О. С. Перспективи відновлення зубра в національному природному парку «Сколівські Бескиди» / О. С. Шарпа, В. М. Смаголь // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Резюме:

З. Паньків, О. Леневиц. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ В ГОРНОМ РЕГИОНЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

На основании анализа структуры земельных угодий и видов экономической деятельности определены преобладающие типы и формы землепользования в Сколевском районе и в пределах его населенных пунктов. Предложены направления улучшения системы землепользования.

Ключевые слова: типы и формы землепользования, збалансоване землепользование, земельные ресурсы, населенные пункты.

Summary:

Z. Pan'kiv, O. Lenevich. THE PRESENT STATE AND PROSPECTS OF THE LAND USE IN THE MOUNTAIN PROVINCE OF LVIV REGION.

On the basis of analysis of the land structure and kinds of the economic activities it was established the prevailing types and forms of the land use in Skolivskiy district and within the boundaries of its settlements. Also it was set the directions of the improvement of the land use system.

Key words: types and forms of the land use, balanced land use, land resources, settlements.

Рецензент: проф. Позняк С.П.

Надійшла 15.02.2011р.

УДК 504.03 + 504.75

Ірина БАРНА

ДЕЯКІ ЕТНОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЕВНИХ ПОРІД

Вивчено окремі аспекти етнокультурних особливостей використання деревних порід: проаналізовано особливості застосування деревних видів на початкових стадіях соціоцивілізаційної зрілості етнічних спільнот, з'ясовано способи використання різних частин дерев, встановлено спектр використання етносами деревних порід та їх окремих частин в контексті життєзабезпечення.

Ключові слова: деревні породи, етнічна спільнота, етнічна територія, ареал, будівельний ресурс, сфера використання.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Деревні породи здавна притягували увагу людських спільнот. З одного боку, це визначало „етнічне” обличчя людської групи, з іншого – провокувало антропогенний тиск на лісові формації. Так чи інакше, площа лісів та їх видовий склад внаслідок експлуатації деревних порід різними етнічними спільнотами значною мірою змінились. Формування чи-то, екофільних, чи-то, екофобних традицій лісокористування обумовило різний ступінь деформації лісових угруповань на етнічній території.

Етноси шляхом проб та помилок впродовж певного відрізка часу освоювали властивості дерев, тим самим окресливши коло їх використання. Відтак, етнокультурна диференціація етнічних спільнот посилювалась внаслідок особливостей використання деревних порід. Проте не лише саме по собі розуміння залежності процесів життєзабезпечення етносу від екостану лісу є цікавим для пізнання, але й розуміння потенційної загрози етнічності через втрату лісових масивів визначає актуальність досліджень в цьому контексті.

Формулювання цілей статті. *Об'єктом дослідження є деревні види рослин, які знайшли практичне застосування у життєзабезпеченні етнічних спільнот.*

Предметом дослідження є деякі етнокультурні особливості використання деревних порід.

Метою дослідження є вивчення етнічної

специфіки використання окремих видів деревних порід. В рамках здійснюваного дослідження передбачено розв'язання наступних **завдань**: проаналізувати ступінь та спосіб використання використання окремих видів дерев на різних етапах етногенезу; з'ясувати сферу використання дерев різними етнічними спільнотами; встановити спектр використання деревних порід та їх окремих частин представниками етнічних груп в межах етнічної території.

Окремі аспекти з даної проблематики знайшли часткове відображення в наукових публікаціях українських та зарубіжних вчених [1-6].

Виклад основного матеріалу. Предки сучасної людини, об'єднані в етноси, були адаптовані до деревного способу життя. Спосіб використання та освоєння деревних порід лісу визначався природно-географічними умовами етнічної території та одночасно чітко диференціював людські групи за етнічною ознакою. Зворотній зв'язок обумовлював етнічну специфіку у способі та сфері застосування дерев, відтак детермінував етнокультурні особливості використання деревних видів.

Як зазначають В.Лобачьова та К.Цеханська, людські кінцівки, органи відчуттів, система травлення засвідчують нерозривний зв'язок людини та лісу. Навіть вийшовши з нього, людина розглядала ліс як джерело їжі, палива, будівельного